

SZEWCY:

Niepokój metafizyczny - Człowiek pragnie osiągnąć równowagę pomiędzy swoimi doznaniem a własną tożsamością. Chce też zrozumieć związek pomiędzy swoją jednostkowością a całością istnienia - związek, który pozwoliłby mu zrozumieć własny los. Ten niepokój odróżnia człowieka od zwierząt, co więcej odróżnia jednostki twórcze, aktywne, od biernego tłumu, dla którego jedynym sensem istnienia jest rozmnażanie i przetrwanie. Z metafizycznego niepokoju wyrosły religia, nauka i sztuka. Religia porządkuje uczucia, nauka - pojęcia, a sztuka pozwala twórcy i odbiorcy na odczucie jedności w wielości

Teoria czystej formy - Sztuka dla sztuki. Witkacy postulował całkowite odpolitycznienie sztuki. Dzieło ma powstawać z niepokoju metafizycznego artysty i nie powinno być manifestem politycznym ani wycinkiem rzeczywistości. Może odrealniać i zniekształcać przedstawiany świat. Witkacy zrywał z realizmem, symbolizmem i naturalizmem. W sztuce czystej formy widział jedyny ratunek przed ostateczną zagładą cywilizacji. Teorię Teatru Czystej Formy zbudował Witkacy w oparciu o analogie z malarstwem. Twierdził, że twórca może swobodnie deformować życie lub świat fantazji

Groteska - Wydarzenia przedstawione w Szewcach, chociaż przypominają prawdziwe życie, to w wielkiej mierze ukazane są w sposób wyolbrzymiony, hiperboliczny, karykaturalny. Powoduje to, że odbieramy opisywaną akcję jak w krzywym zwierciadle. Co typowe dla Witkacego, zniekształcenia nie dotyczą tylko akcji, ale i postaci, a także języka, jakim się posługują. Warstwa leksykalna Szewców zawiera pokaźną liczbę neologizmów (zwłaszcza wymyślnych wulgaryzmów typu: chełbia wasza włań świecąca czy milcz skurczyflaku).

Groteska służy w dramacie Witkacego za wskaźnik, na co odbiorca powinien zwrócić szczególną uwagę. W poszukiwaniu groteski w Szewcach, możemy zacząć od nazwisk bohaterów. Wśród nich znajdziemy: Zbereźnicką-Podberezką, Puczymordę, Gnębona, Fierdusieńko i oczywiście Scurvy'ego. Każde z nich zawiera wyraźne przesłanie, które wiele mówi o danej postaci.

Groteska przejawia się również w mieszaniu stylów: wyniosłego z wulgarnym. Widać to doskonale w dialogach pomiędzy szewcami, którzy raz klną, a niekiedy prowadzą niemal filozoficzne dywagacje.

W wymiarze samych postaci, groteskowe cechy możemy znaleźć niemal u wszystkich bohaterów dramatu. Robert Scurvy, czyli prokurator, człowiek z wyższych sfer, który pod koniec dramatu staje się pół-człowiekiem, pół-psem. Ciężko wyobrazić sobie bardziej groteskowy obraz niż widok dorosłego, wykształconego mężczyzny zachowującego się niczym pocieszny czworonóg. Witkacy w ten skrajny sposób ukazał zwierzyńce wręcz poddaństwo prokuratora wobec księżnej.

Groteska w Szewcach przejawia się również w sferze akcji. Do najbardziej rozpoznawalnych scen groteskowych należy zaliczyć: prokuratora Scurvego

ujadającego i przywiązanego łańcuchem, wielkie wyzwolenie szewców poprzez ciężką pracę, pojawienie się chłopów z Chochołem, który okazał się być przebrany młodzińcem, tango Księżnej z wieśniakiem, śmierć Scurvego.

Niejednolity nastrój - pomieszanie komizmu z tragizmem

Rewolucje:

I rewolucja (faszystowska) – przeprowadzona przez prokuratora Scurvy’ego razem z Dziarskimi chłopcami, pojmuje Księżną oraz Szewców, Po objęciu władzy Scurvy czuje pustkę, bezsens swojego życia. Nie potrafi określić swojej tożsamości

II rewolucja (komunistyczna) - Następną rebelię wywołują Szewcy pod dowództwem Sajetana. Komuniści nie znajdują jednak, jak poprzednio Prokurator, radości ze zdobytej władzy. Siłą przepędzają żądających sprawiedliwości chłopów. Mordują swojego przywódcę, co łatwo skojarzyć można z „czystkami” raz po raz dokonywanymi w szeregach działaczy partyjnych w Związku Sowieckim.

III rewolucja (totalitarna) - Władzę próbuje też zdobyć anarchistyczny Hiper-Robociarz - Oleander Puzyrkiewicz - ofiara terroru Scurvy’ego. Ostatecznego przewrotu dokonują wraz z Hiper-Robociarzem dwaj Dygnitarze: Towarzysz X i towarzysz Abramowski, będący uosobieniem bliżej nieokreślonego totalitaryzmu. Reprezentują oni świat pozbawiony najważniejszych dóbr: religii, nauki i sztuki, zmechanizowany i odhumanizowany. Jest to świat, do którego według Witkacego nieuchronnie zmierzamy.

Trzy opisane rewolucje ukazują aż nader dobitnie mechanizmy rządzące ludzkością i kołem historii. „Rewolucja pożera swoje dzieci” – giną zarówno Sajetan jak i Scurvy. Czeladnicy natomiast zostają pozbawieni władzy przez tajemniczych Panów. Niezależnie od tego, żadna rewolucja nie ma sensu. Rewolucjoniści po objęciu władzy prędzej czy później upodobnią się do obalonych rządów – znowu nastanie więc niesprawiedliwość, nierówność społeczna. Co jednak najważniejsze, na każdej rewolucji korzystają wysoko postawieni dygnitarze (Towarzysze X i Abramowski), a nie ogół społeczeństwa. To ludność przelewa między sobą krew, jednak nie zbiera owoców walk.

Postacie Witkacego chcą, aby zapanował porządek (utożsamiany ze sprawiedliwością) oraz umiarkowany dobrobyt. Jednak ludzie pragną, aby ktoś naprawił świat za nich i w nowej rzeczywistości zatroszczył się o ich dobro. Ofiarami zostają te jednostki, które dlatego, że wzięły udział w buncie, obudziły w sobie tęsknoty za wyższymi uczuciami. Tak stało się z szewcami i Scurvym. Objąwszy władzę, czują pustkę, nurzając się w dostatku, nudzą się – jak niegdyś arystokracja. Odkrywają metafizyczną pustkę istnienia, ukrytą dawniej za społeczną działalnością.

BOHATEROWIE:

Sajetan Tempe - sześćdziesięcioletni majster szewski. To właśnie w jego warsztacie spotykają się pozostałe postacie sztuki. Sajetan symbolizuje rewolucję. Jest głęboko przekonany o swojej misji dziejowej. W końcu zdobywa władzę, ale niemal natychmiast zaczyna odczuwać pustkę i bezsens życia. Ostatecznie zostaje zabity przez Czeladników.

Czeladnicy I (Józek) i II (Jędrak) - rzemieślnicy, młodzi chłopcy, dla których Sajetan jest nie tylko nauczycielem rzemiosła, ale też mistrzem życiowym. Dlatego chętnie słuchają głoszonych przez niego idei. Chcą zmian i poprawy swego losu. Mają przyziemnie egoistyczne dążenia: pragną pięknych kobiet i dostatniego życia. Łatwo nimi kierować, manipulować. Czeladnicy symbolizują masę ludzką, podatną na wpływy, z łatwością poddającą się silnej władzy. Zabijają Sajetana, ale pozbawieni przywódcy, dają się pokonać nowemu pokoleniu rewolucjonistów - Towarzyszy X i Abramowskiego.

Księżna Irina Wsiewołodna Zbereżnicka-Podberezka - lat ok. 28, piękna i powabna kobieta, pragnie w życiu doznać wszelkich możliwych wrażeń: od wzniosłych do plugawych, ogromnie rozbudzona erotycznie.

Prokurator Robert Scurvy - w j. angielskim jego nazwisko oznacza Szkorbut, płonie wielką namiętnością do Księżnej, dyktator w państwie, typowy dorobkiewicz.

Lokaj Księżnej Fierdusieńko - sługa „zrobiony trochę na manekina”, na podobieństwo człowieka-przedmiotu.

Hiper-Robociarz - przypomina ogromną, martwą brzydką kukłę, występuje jako zapowiedź automatyzacji świata.

Dwóch Dygnitarzy - o wysokiej inteligencji, są to osobnicy niosący zagrożenie dla jednostki, jeden z nich stanowi aluzję do Józefa Abramowskiego, działacza społecznego, socjologa i psychologa.

Józef Tempe - lat 20, syn Sajetana Tempe, na rozkaz Prokuratora występuje początkowo przeciwko ojcu, potem jednak zwraca się przeciw Scurvy'emu.

Chłopi - stanowią aluzję do Wyspiańskiego, przychodzą, aby bić szewców, pragną zmiany swego losu, zostają przepędzeni przez Sajetana.

Chochół - postać wzięta z Wesela Wyspiańskiego, okazuje się być zwykłym chłopcem we fraku.

Nawiązanie do „Wesela” Wyspiańskiego:

Witkacy w trzecim akcie nawiązuje do jednego z najpopularniejszych symboli w literaturze polskiej a mianowicie do Chochóła z „Wesela” Wyspiańskiego. Cały akt jest niejako parodią „Wesela”. Witkacy demaskuje symbole Wyspiańskiego, okazują się one śmieszne i anachroniczne. Chłopi nie są już klasą, z którą należy się liczyć. Nie ślub, jak to było u Wyspiańskiego, lecz gwałt połączy wszystkie klasy. Kiedy z chochoła opada słomiana powłoka, okazuje się, że jest on zwykłym modnym Bubkiem. Nie gra melodii o hipnotycznych właściwościach, lecz sam zaczyna tańczyć, co więcej okazuje się, że jak wszyscy jest zniewolony. Folklor zastąpiony zostaje przez kulturę masową. Witkacy wyśmiewa i kompromituje tradycyjne mity i symbole kultury polskiej.